

povečalo število kmetijskih posestnikov, se je večalo število posestnikov - upravičencev do uživanja skupnih vaških zemljišč. Ta pojav je bil končno urejen s postopki v okviru agrarnih operacij. Na planinah so se v okviru agrarnih operacij izvajali postopki v zvezi z naravnimi užitki, melioracijami in izboljšanjem stanja planin. Velikost užitninske pravice v planini je bila večinoma povezana z velikostjo kmetije upravičenca v ravnini, ki je pomenila pravico do odгона večjega števila glav živine na pašo v planino. Dobro gospodarjenje s planinami je bilo v interesu države, ki je zato podpirala t.i. planinsko gospodarstvo.

Ob izidu I. dela inventarja Komisije za agrarne operacije v Ljubljani je bilo z avtorjem Vladimirjem Sunčičem dogovorjeno, da se zaradi večje preglednosti dosjejev in boljše uporabnosti arhivskega gradiva v tretjem, to je zadnjem delu inventarja, dodajajo še naslednja poglavja: kazalo krajev in kazalo katastrskih občin, v katerih so se vršili postopki agrarnih operacij. Nadalje je bilo še dogovorjeno, da se doda seznam kratic z razlago vsebine agrarne operacije, da se doda seznam starinskih pojmov, ki nastopajo v postopkih agrarnih operacij in se jih v bodoče v korist lepše slovenščine zamenja s sodobnejšimi izrazi. Na koncu 3. dela pa naj bi bil še dodatek vsebinskih, tekstovnih in tiskovnih napak. Vladimir Sunčič se v celoti ni držal omenjenega dogovora in bo treba te pomanjkljivosti dodati v 4. delu tega inventarja.

V 3. delu inventarja je tudi nekaj tiskovnih in tiskarskih napak. Med njimi je omeniti pojem melioracija, pravilno melioracija; med tiskarskimi so na straneh 1319, 1325, 1343 k naslovom poglavij napačno pripisane številke dosjeja agrarne operacije; na strani 1339 pa manjka vsebina za dosje 2241. Nadalje manjkajo v kazalu krajev imena za gradivo dosjejev od št. 2300-2488. Za gradivo, ki ga je po drugi svetovni vojni Italija vrnila Sloveniji, je treba pripraviti 4. del inventarja. Priporočljivo je tudi, da se izdela posebna karta (zemljevid), iz katere bo razvidno, v katerih predelih Slovenije so bili izvedeni postopki agrarnih operacij.

Inventar Komisije za agrarne operacije, ki ga je izdal Arhiv Republike Slovenije v treh delih v letih 1991, 1992, 1994, je objavljen v najbolj aktualnem času, to je v letih boja za denacionalizacijo vaških skupnih zemljišč. Struktura naših vasi in našega podeželja se je v 50-letih, odkar so vaške agrarne skupnosti z nacionalizacijo izgubile svojo večstoletno lastnino tako spremenila, da bo nekdanje posestno stanje našega podeželja in dela urbanih naselij ostalo dokumentirano le še v arhivskem gradivu te komisije. Vladimir Sunčič je kljub nekaterim navedenim pomanjkljivostim opravil z objavo tega inventarja orjaško in pomembno delo, za kar so mu Arhiv Republike Slovenije, slovenske vaške skupnosti in slovenski uporabniki arhivskega gradiva lahko zelo hvaležni.

Peter Ribnikar

Majda Smole, Vicedomski urad za Kranjsko, 13. stol. - 1747, Cerkvene zadeve, peti del (M-R), Ljubljana 1995, Arhiv Republike Slovenije, 488 strani

Težko je predstavljati peti del inventarja fonda Vicedomski urad za Kranjsko - Cerkvene zadeve, ne da bi ponavljal stvari, ki sem jih povedal že pri predstavitvi prvih štirih zvezkov. Zato se vsem tistim, ki ste nekatere stvari že slišali ali brali, opravičujem.

Za osvežitev spomina naj povem, da je bil vicedomski urad vrhovni deželnokežji finančni urad. V odnosu do cerkve je nadziral upravo temporalij in reševal probleme, ki so nastajali v zvezi s tem. Ohranjeno gradivo vicedomskega urada je tako odraz kompetenc svetne oblasti v cerkvenih zadevah, ali povedano z drugimi besedami: ohranjeno gradivo nam nudi dragocen vpogled v politiko svetne oblasti do cerkve.

Avtorica je doživela izid le prvih treh delov svojega inventarja, četrta in peti sta izdana iz njene zapuščine in zato nista več avtorizirana. To pomeni, da uredniški odbor, ki je vzel na svoja ramena nehvaležno nalogo, pripraviti za tisk te zajetne zvezke inventarja, ne odgovarja za napake, ki jih je "zakrivila" avtorica, ker ji je zagodel tipkarski škrt, ker teksta morda ni prav razumela, ker kakšnega imena ni prav prebrala in ker se je ob kopieci gradiva, ki ga je morala predelati, preprosto zanašala, da bo določene napake možno popraviti, ko bo svoj tipkopis pripravljala za objavo. Na to moram opozoriti, ker sem ob bežnem listanju inventarja naletel na nekatere napake, ki so tako očitne, da jih je mogoče odpraviti brez primerjav z originalom. Nekatere pa bo mogoče razvozlati šele ob natančnem preverjanju originalnega dokumenta. To moram povedati zato, da se ob uporabi tega inventarja ne bi preveč zanašali zgolj na izpovedno moč posameznih regist. Nekatere podatke bo nujno potrebno dopolniti na podlagi originalnega teksta.

S tem pa ne želim razvrednotiti dela avtorice in še manj dela uredniškega odbora. Opravili so ogromno in nadvse dragoceno delo. Približali so nam enega izmed dragocencejših fondov Arhiva Republike Slovenije. Ti inventarji so postali nepogrešljiv kašipot, ki nam omogoča prvo informacijo o gradivu in kako do tega gradiva sploh priti. Vsak regist je seveda nujno subjektiven. Avtor regista opozori pač na tisto, kar se njemu v tistem trenutku zdi pomembno ali zanimivo. V dokumentih samih pa se mnogokrat skriva mnogo več, kot more to povedati regist. Povzete nikoli ne more v celoti izčrpati vsebine dokumenta, more pa razvneti našo radovednost, da vzamemo dokument, ki nas zanima, v roke in si ga natančno preberemo. To pa je pokojni Majdi Smoletovi dejansko uspelo.

In kaj prinaša peta knjiga inventarja? Naslov nas opozarja, da gre za kraje na Kranjskem, ki se začnajo na črke M, N, O, P in R. Kraji so seveda navedeni v svoji nemški obliki: Zato najdemo v njeni tudi kraje kot so Velesovo (nemško Michlstätter -

nemško obliko navajam tako, kot je navedena v gradivu vicedomskega urada in ne v tisti, kot smo jo navajeni iz novejšje dobe), Šmarje-Sap (St. Marein), Koprivnik (Nessel Thall), Gomji Grad (Oberburg), Zgornje Gorje (Oher Geriach), Vrhnika (Oberlaybach), Bloke (Oblack), Hrušica (Pierenhaum), Novo mesto (Rudolphswerth), Šentrupert (St. Ruprecht), Kočevska Reka (Rieg).

Dragocenost te knjige so konkordančno vsebinsko kazalo z dvojezičnimi imeni krajev (slovensko-nemško, str. 6-9) ter osebno in krajevno kazalo. Uredniškemu odboru (Vesna Gotovina, Vladimir Kološa, Olga Pivk in Drago Trpin) in Arhivu Republike Slovenije bi se rad ponovno zahvalil, da se je odločil, kljub navedenim pomanjkljivostim, izdati inventar do konca in nam na ta način omogočilo vpogled v enega izmed dragocenih fondov naše preteklosti.

France M. Dolinar

Vladimir Žumer, Valorizacija dokumentarnega gradiva za zgodovino, znanost in kulturo.
Založil in izdal Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1995, 241 strani

Sredi leta 1995 je v založbi Arhiva Republike Slovenije izšla publikacija z naslovom Valorizacija dokumentarnega gradiva za zgodovino, znanost in kulturo, ki predstavlja nekoliko skrajšano magistrsko delo Vladimira Žumra, ki ga je uspešno obranil 6. oktobra 1994. Kljub temu, daje v pričujoči publikaciji objavljena skrajšana verzija, le-ta še vedno obsega kar 241 gosto potiskanih knjižnih strani. To samo dokazuje dejstvo, da se je Vladimir Žumer zelo poglobljeno lotil enega temeljnih problemov arhivistične teorije, ki je po letu 1945 po celem svetu zaradi eksplozije pisne dokumentacije vedno bolj pereč.

Poleg uvoda ima Žumrova študija štiri nosilna poglavja in na koncu še zelo obširni in zato za vsakega arhivista izjemno pomembni del, ki se imenuje opombe, v katerem je zbrana vsa pomebnejša svetovna in slovenska literatura, ki se na kakršen koli način dotika valorizacije dokumentarnega gradiva.

V poglavju, ki nas na splošno uvaja v valorizacijo dokumentarnega gradiva in s tem v proces odbiranja arhivskega iz dokumentarnega gradiva, je navedena definicija tega temeljnega arhivističnega opravila, ki predstavlja "... najodgovornejše strokovno opravilo... arhivistike in arhivov, ko... ovrednotimo, ocenimo oz. določimo vrednost dokumentarnega gradiva glede na njegov trajni pomen za znanost in kulturo..." (str. 11). Kot splošne teoretične osnove so opredeljena načela,

kot njihova konkretizacija pa kriteriji valorizacije. Srečamo se s pojmi "negativna lista za odbiranje", po kateri se gradivo odbira po preteku rokov hranjenja, "čisa negativna lista za odbiranje", ki navaja dokumentarno gradivo, ki nima značaja arhivskega, to je zgodovinsko pomebnega gradiva, in "pozitivna lista za odbiranje", ki navaja oziroma določa arhivsko gradivo. Ta ohlika valorizacije in odbiranja se je med nekdanjimi jugoslovanskimi republikami najbolj uveljavila v Sloveniji (str. 150), zlasti po letu 1981, ko je bil sprejet Zakon o naravni in kulturni dediščini. Avtor ugotavlja, da je valorizacija dokumentarnega gradiva pogojena predvsem z njegovo masovnostjo in s tem povezanim pomanjkanjem prostora za njegovo hrambo, hkrati pa navrže še na prvi pogled paradoksalno misel, da je zanimanje znanosti za uporabo gradiva pogosto v obratnem sorazmerju s količino gradiva, kajti "... kolikor več gradiva je o neki zadevi, tem manjše je zanimanje za uporabo..." (str. 10). Avtor opozarja tudi na izjemno odgovorno in usodno arhivistovo poslanstvo v procesu valorizacije, ko z vrednotenjem gradiva dobesedno ustvarja zgodovino, saj se uničeno gradivo ne da več obnoviti. To dejstvo je zlasti zastrašujoče ob podatku, da v procesu valorizacije dokumentarnega gradiva značaj arhivskega gradiva pridobi v povprečju le od 5%-10% celotne mase sodobne pisne dokumentacije. Na tej točki arhivističnega strokovnega dela so lahko usodno nevarna politična in ideološka načela in kriteriji valorizacije dokumentarnega gradiva. Zato je razumljivo, kot ugotavlja avtor, da so pogoji za kvalitetno opravljeno valorizacijo arhivistovo dobro poznavanje zgodovinskega razvoja ustvarjalcev dokumentarnega gradiva (poznavanje t.i. struktur institucij), njihove organizacije in sistemov poslovanja s spisi in s tem povezanih vrst dokumentarnega in arhivskega gradiva pri ustvarjalcih.

Tretje poglavje Žumrove študije je namenjeno kritičnemu prikazu procesov valorizacije ter načelom in kriterijem odhiranja arhivskega gradiva, nastalega po letu 1945 v Sloveniji in drugih delih v začetku devetdesetih let razpadle Jugoslavije. V petdesetih letih sta se uveljavili v svetu in v Sloveniji dve temeljni in relativno enostavni načeli valorizacije: načelo vsebine dokumentov in načelo časa nastanka dokumentov. Po tem načelu imajo vrednost za zgodovino vsi dokumenti, ki so nastali pred določenim datumom ali pa so nastali v obdobju izjemnih zgodovinskih dogajanj, kot so vojne, velike krize itd. Uveljavilo pa se je tudi načelo ohranitve določenega števila vzorcev posameznih vrst gradiva. Kmalu se je pridružilo še načelo kraja nastanka gradiva, ki so ga teoretiki utemeljevali z dejstvom slabe ohranjenosti fondov in neurejenostjo gradiva v nekaterih delih tedanje države po končani 2. svetovni vojni. V šestdesetih in sedemdesetih letih pa se je pridružilo še načelo specifičnosti socialističnega samoupravljanja. Vse bolj se je začelo uveljavljati načelo pomena ustvarjalca dokumentarnega gradiva v družbenoekonomskem in političnem življenju države.